

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ У ДІЇ

УДК 342.565.2:342.736 (477)

А. Крусян,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права
Київського інституту інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

У вересні 2019 р. виповниться три роки з моменту введення інституту конституційної скарги в Україні, адже 30 вересня 2016 р. набули чинності положення Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р. [1], який визначив конституційні основи функціонування цього інституту в Україні. Оцінка стану літератури щодо науково-праксеологічного аналізу вітчизняної практики запровадження конституційної скарги дає підстави зазначити недостатність уваги з боку науковців і практиків до цього питання.

Мета статті – огляд практики Конституційного Суду України (далі – Конституційний Суд або Суд) з розгляду справ за конституційними скаргами та теоретичний аналіз конституційно-правового інституту конституційної скарги з метою висвітлення актуальних питань сучасної практики впровадження цього інституту в реалії конституційно-правової системи України, визначення напрямів його функціональної ефективізації.

Конституційна скарга як особливий, субсидіарний інструмент захисту прав і свобод людини, від порушень із боку держави також, зокрема непра-

вових (неконституційних) актів, була для України довгоочікувана. Так, про необхідність її впровадження у правовий простір держави йшлося в багатьох наукових напрацюваннях [2], конституційно-проектних роботах. Зокрема, проект Конституції України (винесений Верховною Радою України на всенародне обговорення 1 липня 1992 р.) [3] передбачав створення органу конституційного контролю в контексті охорони Конституції України (р. VIII проекту). Так, відповідно до ч. 3 ст. 243 проекту, «Конституційний Суд розглядає справи про конституційність законів та інших правових актів за скаргою громадянина, якщо справа, з приводу якої він скаржиться, розглядалася загальними судами і по ній прийнято остаточне судове рішення, і якщо він вважає, що закон чи інший правовий акт, який було застосовано при вирішенні цієї справи, суперечить Конституції» [3].

Крім того, уже після ухвалення Конституції України продовжено складні дебати щодо впровадження інституту конституційної скарги, які відображено у проекті закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 31 березня 2009 р., адже цим проектом пропонувалося ввести інститут конституційної скарги (ст. 150 проекту Кон-

ституції). У період роботи Конституційної комісії [4] над проектом закону про внесення змін до Конституції України обговорення цих питань у науковому середовищі та серед практиків активувалося [5]. Отже, унаслідок наукових і проектно-законодавчих напрацювань інститут конституційної скарги отримав теоретичне визначення та конституційне підґрунтя з ухваленням Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р.

Запровадження інституту конституційної скарги в Україні сприятиме усуненню Конституційним Судом певних перешкод щодо належного здійснення прав і свобод людини та громадянина, сприятиме реалізації конституційно гарантованого права кожного на захист своїх прав і свобод (ст. 55 Конституції України), сприятиме ефективізації реалізації конституційного принципу прямої дії норм Конституції України (ч. 3 ст. 8 Конституції України). Крім того, розгляд конституційних скарг органом конституційної юстиції, можливо, сприятиме і зменшенню обсягу звернень громадян України до Європейського суду з прав людини. Адже ефективна індивідуальна скарга до Конституційного Суду може стати національним фільтром щодо направлення справ до Європейського суду з прав людини.

Так, відповідно до ч. 4 ст. 55 Конституції України, «кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом». Відповідно до ст. 1511 Конституції України, «Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші наці-

ональні засоби юридичного захисту вичерпано». Цьому конституційному положенню кореспондують положення п. 9 ст. 7 Закону України «Про Конституційний Суд України» (далі – Закон) [6]. Ст. 55 Закону закріплює, що «конституційною скаргою є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу».

Суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України. До суб'єктів права на конституційну скаргу не належать юридичні особи публічного права (ст. 56 Закону).

Аналіз зазначених статей Конституції України та Закону України «Про Конституційний Суд України» надає можливість навести модель конституційної скарги, яку запроваджено в Україні. Отже, це нормативна конституційна скарга, оскільки передбачається, що здійснюється контроль щодо відповідності Конституції тільки нормативних актів, що застосовуються в конкретній справі, а не індивідуальних актів. Водночас предметом оскарження є виключно закони України (їхні окремі положення). Отже, можна визначити, що чинним законодавством України закріплено модель конституційної скарги, яку можна охарактеризувати як нормативну конституційну скаргу з обмеженим предметом оскарження (виключно закони України), за наявності конституційно визначених підстав для її припустимості (тобто наявності остаточного судового рішення, у якому застосовано норму, конституційність якої оскаржується, та використання суб'єктом звернення всіх національних засобів юридичного захисту своїх прав).

Виходячи із природи конституційної скарги та положень чинного законодавства України, можна виділити такі

підстави для звернення осіб до Конституційного Суду: застосування закону, який не відповідає Конституції України, під час розгляду конкретної справи судом; порушення основних (конституційних) прав та свобод людини і громадянина внаслідок або у зв'язку із застосуванням цього закону.

Зазначені конституційні та законодавчі положення створюють відповідну нормативно-правову основу щодо розгляду Конституційним Судом України конституційних скарг, знаходження яких до Конституційного Суду почалося майже з перших днів набуття чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». Так, за період із 30 вересня 2016 р. по 31 січня 2019 р. до Конституційного Суду надійшло 1 237 конституційних скарг. Серед них 393 (31%) скарги за формою відповідали вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України» і були розподілені між суддями Суду в порядку, встановленому Регламентом Суду, а 844 (69%) було повернуто суб'єктам права на конституційну скаргу як такі, що за формою не відповідали вимогам Закону (з відповідними роз'ясненнями та зазначенням можливості повторного звернення з дотриманням вимог Закону) [7].

Огляд практики органу конституційної юстиції надає підстави констатувати, що протягом більш ніж двох із половиною років жодної конституційної скарги не було розглянуто за суттю. Зокрема, перше рішення Конституційного Суду у справі за конституційною скаргою ухвалено 25 квітня 2019 р. [11].

Причинами такої ситуації були неприйняття протягом тривалого часу нової редакції закону про Конституційний Суд України на основі оновлених положень Конституції України та Регламенту Конституційного Суду України, а також невіршені внутрішньо-організаційні питання функціонування Конституційного Суду. Зокрема, як слушно констатується в аналітичній літературі, «неспроможність ефективно

організувати власну внутрішню роботу Конституційним Судом у 2017 р. перешкоджала ефективній реалізації нового конституційного права на скаргу» [8, с. 9]. Так, 5 жовтня 2017 р. Велика палата Конституційного Суду України постановила ухвалу № 1-у/2017 [9], де визначено: «Оскільки колегії суддів Конституційного Суду України у Конституційному Суді України не утворені, то неможливо у строк, визначений у ч. 4 ст. 61 Закону, постановити ухвали про відкриття або про відмову у відкритті конституційних проваджень в окремих справах, розподілених між суддями Конституційного Суду України». У зв'язку із зазначеним Конституційний Суд ухвалив продовжити строк постановлення колегіями суддів Конституційного Суду ухвал про відкриття або відмову у відкритті конституційних проваджень у справах на строк, необхідний для утворення колегій суддів Конституційного Суду, та на 15 днів із дня їх утворення, зокрема, у 33 справах за конституційними скаргами (які були розподілені між суддями у вересні 2017 р.).

Діяльність Конституційного Суду щодо розгляду конституційних скарг активізується у 2018–2019 рр., адже у березні 2018 р. Судом утворені сенати та колегії. Зокрема, за 2018 р. колегіями суддів Першого та Другого сенатів Конституційного Суду ухвалено приблизно 280 ухвал. А на початку червня 2019 р. Конституційним Судом ухвалено чотири рішення з розгляду справ за конституційними скаргами [10; 11; 12; 13], по два рішення за скаргою юридичних та фізичних осіб відповідно. Рішення з розгляду цих справ спрямовані на захист конституційних прав людини та громадянина, передбачених: ч. 1 ст. 62 Конституції України [13]; ч. ч. 1, 2 ст. 24 Конституції України [11]; ч. 2 ст. 24, ст. ст. 48, 56 Конституції України [12]; ч. 1 ст. 58 Конституції України [10].

Безумовно, ухвалення Конституційним Судом зазначених рішень є позитивним вкладом у становище захи-

шеності прав людини в Україні. Втім, украї необхідна подальша активізація діяльності органу конституційної юрисдикції в цьому напрямі. Адже станом на початок червня 2019 р. із 350 конституційних скарг, що надійшли до Конституційного Суду й опрацьовані, лише 52 скарги розподілені суддям-доповідачам, інші повернені (за формою не відповідають вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України»), з інших – відмовлено у відкритті конституційного провадження у справі [14].

Аналіз практики Конституційного Суду [14] дає підстави визначити, що більшість ухвал (за незначними винятками) щодо конституційних скарг – це ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою на підставі п. 4 ст. 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» – неприйнятність конституційної скарги через те, що автори цих клопотань не навели обґрунтування неконституційності оспорюваних положень відповідних законів [15]. Так, відповідно до ч. 4 ст. 77 Закону, Суд відмовляє у відкритті конституційного провадження, визнавши конституційну скаргу неприйнятною, якщо зміст і вимоги конституційної скарги є очевидно необґрунтованими або наявне зловживання правом на подання скарги.

Отже, великого значення набуває розкриття змісту законодавчих вербальних конструкцій «очевидна необґрунтованість змісту і вимог конституційної скарги» та «наявне зловживання правом на подання скарги». Так, у Законі України «Про Конституційний Суд України» не визначені дії, які Суд уважатиме зловживанням правом на подання конституційної скарги. Немає єдиної концепції «зловживання правом» і в науковій літературі. Поширене визначення зловживання правом як вольової й усвідомленої діяльності (дій) суб'єкта з недобросовісної реалізації свого суб'єктивного права не за його призначенням, що завдає шкоди суспільним інтересам та/або особи-

стим інтересам третіх осіб чи створює реальну загрозу її завдання за формальної правомірності такої діяльності (дій).

Передусім із метою запобігання зловживанню правом на конституційну скаргу й забезпечення органу конституційної юрисдикції від використання його як додаткової судової інстанції умовою прийнятності конституційної скарги має бути порушення конституційних прав і свобод скаржника в результаті застосування закону, конституційність якого оспорюється в конкретній справі.

Тому в конституційній скарзі має бути зазначено, окрім іншого, «обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону» (ч. 2 п. 6 ст. 55 Закону). Таким чином підкреслюється, що ця скарга спрямована на захист конституційних прав і свобод людини.

Це положення має принципове значення, є слушним, теоретично обґрунтованим і практично необхідним. Зокрема, зважаючи ще й на те, що в положеннях статей Конституції України щодо конституційної скарги немає визначення, що ця скарга спрямована на захист конституційних прав і свобод людини; ідеться не про те, що органом конституційного контролю вирішується питання щодо відповідності конституції держави (конституційності) правових актів, які порушують конституційні права і свободи, а про те, що особа вважає, що «застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України» (див.: ст. 1511 Конституції України), тобто без конкретизації підстав. Отже, не конкретизуються основний сенс і призначення конституційної скарги – захист конституційних прав і свобод людини та громадянина.

Підставою для припустимості конституційної скарги є об'єктивна загроза конституційним правам людини і гро-

мадянина, що реально існує в конкретній справі та походить від можливої неконституційності оскаржуваного закону, застосованого в цій справі, що порушує права і свободи скаржника. Як слушно зазначає професор А. Селіванов, «через конституційну скаргу відчутно виявляється логіка конституційного судового процесу стосовно прав і свобод людини: а) Конституція як критерій конституційності конкретних урегульованих законом відносин державної влади із громадянином; б) наявність або відсутність порушень прав і свобод людини конкретним законом (його нормою)» [16]. Думається, що подання конституційної скарги всупереч цим підставам та із цілями, що не відповідають призначенню та сенсу конституційної скарги, є зловживанням правом на подання конституційної скарги.

Отже, наявне зловживання правом на подання скарги – це усвідомлена, недобросовісна реалізація відповідним суб'єктом свого права на конституційну скаргу не за її призначенням, що завдає шкоди суспільним інтересам та / або особистим інтересам третіх осіб чи створює реальну загрозу її завдання за формальної правомірності подання цієї скарги.

Обґрунтованість змісту і вимог конституційної скарги насамперед означає: наявність у ній правового обґрунтування неконституційності оскаржуваного нормативно-правового акта; доведення факту порушення через це конкретного конституційного права скаржника; підтвердження вичерпання скаржником усіх передбачених законом внутрішньодержавних способів судового захисту.

Отже, з певними вищезазначеними ухвалами Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справах за конституційними скаргами варто погодитися, адже орган конституційної юстиції не має бути перетвореним на четверту ланку системи судоустрою.

Водночас варто визначити, що складання та подання конституційної скарги – це складний за формою та змістом процес. Зокрема, як було зазначено, значна кількість конституційних скарг повертаються суб'єктам права на конституційну скаргу як такі, що за формою не відповідають вимогам Закону (69% – станом на 31 січня 2019 р., приблизно 53% – за 2019 р., станом на початок червня), або Судом відмовляється у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою на підставі «відсутності обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень)» (загалом коливається на рівні 90%).

Думається, що практично дощільними і теоретично обґрунтованими є два основних напрями покращення цієї ситуації: по-перше, проведення інформаційно-аналітичної та роз'яснювальної роботи з боку як науковців, так і практиків; по-друге, надання професійної правничої допомоги суб'єктам права на конституційну скаргу.

Що стосується першого напрямку, то для його реалізації велике значення має інформаційно-аналітична діяльність й самого органу конституційної юрисдикції, а також наукові напрацювання вітчизняних учених, що мають прямиий вихід на практику (див., наприклад [17]).

Щодо другого напрямку, то тут великого значення набуває діяльність адвоката. Так, адвокат у конституційному провадженні (у контексті ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [18]) може надавати професійну правничу допомогу клієнту у формі надання правової інформації, консультивання, роз'яснень із питань права, складання документів правового характеру та представництва інтересів клієнта. Особливістю діяльності адвоката є те, що, наприклад, представляючи інтереси клієнта, адвокат має сприяти суддям Конституційного Суду в з'ясуванні правової природи, сутності та змісту нормативно-правового акта (питання), що розглядається.

Відповідно до ч. 1 ст. 70 Закону України «Про Конституційний Суд України», учасниками конституційного провадження є суб'єкт права на конституційне подання, конституційне звернення, конституційну скаргу (уповноважена особа, що діє від його імені) та орган або посадова особа, які ухвалили акт, що є предметом розгляду в Суді. У ч. 2 ст. 55 Закону закріплено, що в конституційній скарзі зазначаються, окрім іншого, «відомості про уповноважену особу, що діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу». Отже, інтереси суб'єкта права на конституційну скаргу може представляти «уповноважена особа, що діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу».

Відповідно до ч. 1 п. 6 ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокат здійснює «представництво інтересів фізичних і юридичних осіб <...> під час здійснення конституційного судочинства». Відповідно до п. 9 ст. 1 цього Закону, «представництво – вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні реалізації прав і обов'язків клієнта в цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві <...>».

Отже, у справах за конституційною скаргою адвокат може виступати як уповноважена особа. У юридичній літературі діяльність уповноваженої особи детермінується зі здійсненням правничої (правової) допомоги. Так, О. Юшкевич визначає, що в широкому розумінні правова допомога – це діяльність, спрямована на реалізацію та захист прав, свобод і законних інтересів заінтересованих суб'єктів, яка здійснюється уповноваженими на те особами чи органами в порядку та у видах, не заборонених законодавством, пов'язана із застосуванням правових норм; у вузькому розумінні – це правові заходи, що здійснюються уповноваженими суб'єктами, спрямовані на конкретну особу, яка перебуває у складних життєвих обставинах та потребує

сторонньої допомоги з метою правильної орієнтації в чинному законодавстві, виховання звички свідомого виконання правових норм, що сприяє поліпшенню її життєдіяльності та соціальної адаптації [19, с. 131].

Думається, що інститут уповноваженої особи у справі за конституційною скаргою має свою специфіку, яка визначається сферою здійснення представницьких функцій – складання, подання та розгляд конституційної скарги, за збереження всіх функцій представницької діяльності (зокрема, адвоката), з урахуванням того, що законодавець фактично ототожнює як учасників конституційного провадження суб'єкта права на конституційну скаргу й уповноважену особу, що діє від його імені (ч. 1 ст. 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» визначає, що учасниками конституційного провадження є «суб'єкт права на конституційну скаргу (уповноважена особа, що діє від його імені)». Отже, адвокат у конституційному провадженні може здійснювати процесуальне представництво учасників конституційного провадження, виступаючи у процесуальній ролі уповноваженої особи, що діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу.

Втім, з метою вдосконалення правового регулювання участі адвоката в підготовці та розгляді конституційних скарг необхідне внесення відповідних змін до Закону України «Про Конституційний Суд України», Регламенту Конституційного Суду України, Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», зокрема, щодо визначення кваліфікаційних вимог та статусу уповноважених осіб у конституційному провадженні тощо (більш докладно див.: [20]).

Отже, інститут конституційної скарги в Україні перебуває на стадії впровадження. З метою його ефективізації необхідна активізація в цьому напрямі діяльності Конституційного Суду, проведення більшої інформаційно-аналітичної та науково-прикладної

роботи, а також внесення змін до чинного законодавства України для забезпечення необхідної професійної правничої допомоги суб'єктам права на конституційну скаргу з метою утвердження цього інституту як важливого інструментарію сучасного механізму захисту та забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні.

Ключові слова: конституційна скарга, Конституційний Суд України, конституційне провадження, права і свободи людини і громадянина, неприйнятність конституційної скарги, «очевидна необґрунтованість змісту і вимог конституційної скарги», «наявне зловживання правом на подання скарги».

Стаття присвячена огляду практики Конституційного Суду України щодо розгляду справ за конституційними скаргами та теоретичному аналізу конституційно-правового інституту конституційної скарги. Визначено, що інститут конституційної скарги протягом приблизно двох із половиною років залишався практично статичним в Україні. Аналіз цієї ситуації, а також перших рішень Конституційного Суду України за конституційними скаргами надав можливість висвітлити найбільш актуальні питання сучасної практики впровадження цього інституту в реалії конституційно-правової системи України з метою визначення напрямів його функціональної ефективізації. Доведено, що великого не тільки теоретичного, але і практичного значення набуває визначення змісту законодавчих вербальних конструкцій «очевидна необґрунтованість змісту і вимог конституційної скарги» та «наявне зловживання правом на подання скарги». Резюмовано, що складання та подання конституційної скарги – це складний за формою та змістом процес, що потребує професійної правничої допомоги.

Статья посвящена изучению практики Конституционного Суда Украины относительно рассмотрения дел по конституционным жалобам, а также теоретическому анализу конституционно-правового института конституционной жалобы. Определено, что институт конституционной жалобы в течение двух с половиной лет оставался практически статичным в Украине. Анализ этой ситуации, а также первых решений Конституционного Суда Украины по конституционным жалобам позволил рассмотреть наиболее актуальные вопросы современной практики внедрения этого института в реалии конституционно-правовой системы Украины с целью определения направлений его функциональной эффективизации. Доказано, что большее не только теоретическое, но и практическое значение приобретает определение содержания законодательных вербальных конструкций «очевидная необоснованность содержания и требований конституционной жалобы» и «явное злоупотребление правом подачи жалобы». Резюмировано, что составление и подача конституционной жалобы – это сложный по форме и содержанию процесс, требующий профессиональной юридической помощи.

The article is devoted to the review of the practice of the Constitutional Court of Ukraine regarding the consideration of the cases on constitutional complaints and theoretical analysis of the constitutional and legal institute of constitutional complaint. It has been determined that the institute of constitutional complaint for almost two and a half years remained practically static in Ukraine. Analysis of this situation as well as the first decisions of the Constitutional Court of Ukraine on constitutional complaints, provided an opportunity to highlight the most urgent issues of the current practice of

implementing this institute in the realities of the constitutional and legal system of Ukraine in order to determine the directions of its functional effectiveness. It has been proved that the definition of the content of legislative verbal constructions “obvious groundlessness of content and claims of the constitutional complaint” and “existing abuse of the right to submit a complaint” acquire not only important theoretical but also practical significance. It is summarized that the drafting and filing of a constitutional complaint is a complicated by its form and content process that requires professional legal assistance.

Література

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 2 червня 2016 р. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 28. Ст. 532.
2. Гультай М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя : монографія ; Національна академія правових наук України, Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування. Харків : Право, 2013. 422 с.
3. Про проект нової Конституції України : постановва Верховної Ради України від 1 липня 1992 р. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 37. Ст. 550.
4. Про Конституційну комісію : Указ Президента України від 3 березня 2015 р. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/119/2015> (дата звернення: 10.06.2019).
5. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з питань запровадження конституційної скарги в Україні : збірка тез, м. Київ, 18 грудня 2015 р. ; за ред. Ю. Бауліна. Київ : ВАІТЕ, 2016. 186 с.
6. Про Конституційний Суд України : Закон України від 3 липня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (дата звернення: 05.06.2019).
7. Інтерв'ю Голови Конституційного Суду України «Судово-юридичній газеті» від 11 лютого 2019 р. URL: www.ccu.gov.ua/publikaciya/intervyu-golovy-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny (дата звернення: 06.06.2019).
8. Кириченко Ю., Бондаренко Б. Аналітичний звіт щодо запровадження інституту конституційної скарги. Київ : ФОРМ Москаленко О.М., 2018. 40 с.
9. Про подовження строку постановлення колегіями суддів Конституційного Суду України ухвал про відкриття або про відмову у відкритті конституційних проваджень у справах за конституційними поданнями, конституційними скаргами : ухвала № 1-у/2017 від 5 жовтня 2017 р. URL: www.ccu.gov.ua/docs/2006 (дата звернення: 06.06.2019).
10. Рішення Конституційного Суду України від 5 червня 2019 р. № 3-р(І)/2019 у справі за конституційною скаргою товариства з обмеженою відповідальністю «МЕТРО КЕШ ЕНД КЕРІ Україна» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абз. 24, 25, 26 р. І Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо уточнення деяких положень та усунення суперечностей, що виникли при прийнятті Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні»» від 23 березня 2017 р. № 1989-VIII. URL: www.ccu.gov.ua/docs/2747 (дата звернення: 11.06.2019).
11. Рішення Конституційного Суду України від 25 квітня 2019 р. № 1-р (ІІ)/2019 за конституційними скаргами Скрипки Анастолія Володимировича та Бобиря Олексія Яковича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ч. 3 ст. 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». URL: www.ccu.gov.ua/docs/2705 (дата звернення: 11.06.2019).
12. Рішення Конституційного Суду України від 15 травня 2019 р. № 2-р (ІІ)/2019 у справі за конституційною скаргою Хліпальської Віри Василівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ч. 2 ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження» (щодо забезпечення державою виконання судового рішення). URL: www.ccu.gov.ua/docs/2716 (дата звернення: 11.06.2019).
13. Рішення Конституційного Суду України від 6 червня 2019 р. № 4-р (ІІ)/2019 у справі за конституційною скаргою акціонерного товариства «Запорізький завод феросплавів» щодо відповідності Конституції України (конституційності)

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ У ДІЇ

положення п. 13 ч. 1 ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України». URL: www.csi.gov.ua/docs/2716 (дата звернення: 11.06.2019.).

14. Конституційний Суд України : офіційний вебсайт. URL: <http://www.csi.gov.ua> (дата звернення: 08.06.2019).

15. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України № 21-у (II)/2019 від 3 квітня 2019 р. URL: www.csi.gov.ua/docs/2673; ухвала Другого сенату Конституційного Суду України № 6-у (II)/2019 від 6 лютого 2019 р. URL: <http://www.csi.gov.ua/docs/2536>; ухвала Другого сенату Конституційного Суду України № 2-у (II)/2019 від 23 січня 2019 р. URL: www.csi.gov.ua/docs/2493; ухвала Першого сенату Конституційного Суду України № 8-у (I)/2019 від 6 березня 2019 р. URL: www.csi.gov.ua/docs/263 (дата звернення: 09.06.2019).

docs/263 (дата звернення: 09.06.2019).

16. Селіванов А. Конституційна скарга – важлива ознака демократизації держави. *Голос України*. 2015. № 244 (6248).

17. Гультай М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя : курс лекцій. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 270 с.

18. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 05.06.2019).

19. Юшкевич О. Надання правової допомоги як вид соціальних послуг. *Право і безпека*. 2009. № 1. С. 129–135.

20. Крусян А. Правові основи та особливості діяльності адвоката в конституційному провадженні. *Юридичний вісник*. 2018. № 1. С. 15–22.